

СЛАВНІ СИНИ УКРАЇНИ

У храмі – із хрестом, на розкопках в Острожці – із лопатою

За уставленою християнською традицією, священнику негоже бути археологом – щоб не ворушити спокій душ спочилих у Бозі. І перший, хто «офіційно» на українських тернах порушив цей древній постулат, – Юрій Шумовський (на фото), уродженець села Мирогоща Дубенського повіту. Після настирливих переконань церковних високопосадовців у тому, що археологія – це не осквернення, а навпаки – пізнання істини людського буття, він таки отримав від митрополита Дніпрова дозвіл на здійснення розкопок на території Волині. І так захопився ними, що став одним із найвідоміших дослідників історії. Причому, історії не тільки волинської. Його діяльність вийшла далеко за межі України. Юрій Шумовський проводив археологічну діяльність навіть на африканському континенті. Організував там розкопки, натрапив на слід древнього племені, яке причетне до Мойсея. Був директором музею у Бамако, видав книгу «Під гарячим сонцем Африки». І зачасти шкодував, що не може прислужитися Україні, з якою довелося розпрощатися, адже радянська влада почала цинічно переслідувати його за націоналістичні переконання. Усе це відбувалося у минулому столітті, а наразі виповнилося сто років від дня народження професора, магістра Богослов'я, автора багатьох історичних книг Юрія Шумовського, який, власне, не дожив до цієї дати лише чотири роки. Помер він у місті Саванна (США). Там і похований.

Перше «бойове хрещення»

увінчалася унікальною монетою

Юрій Шумовський народився 1908 року у священницькій сім'ї. Його батько о. Федір був ще тільки відомим духівником, але й політиком, адже представляв волинські терени у Державній Думі Росії. Мріяв, щоб його син продовжив сімейну пастирську традицію. Зрештою, ця мрія збулася. Хлопець закінчив Крем'янецьку духовну семінарію, теологічний факультет Варшавського університету. А ось надалі його повністю заповнило краєзнавство. Особливо тоді, коли став науковим працівником, а потім – директором Рівненського музею.

Характерно, що першим археологічним «бойовим хрещенням» для науковця стала експедиція в село Острожець Млинівського району, і вже під час цих розкопок молодий науковець натрапив на декілька цікавих речей – монет різних історичних періодів, одна з яких – із зображенням царя Давида – взагалі унікальна.

Перша експедиція настільки захопила Юрія Шумовського, що він вирішує повторно взятися за розкоп Острожецьких курганів. Археолог ніби відчував, що неодмінно натрапить на щось надзвичайно важливе та рідкісне. Згодом передчуття справді збулося. Власноручно із земляних надр Юрій Федорович відобув ще одну унікальну монету, яка раніше на теренах Волині не «фігурувала» і, зрештою, яку й пізніше не пощастило жодному із археологів відшукати. А унікальність монети полягає у тому, що виготовили її найперші християни. Мідяк яйцевидної форми з одного боку мав зображення Ісуса Христа на троні, а на звороті був витиснутий напис "Ісус Василеус Цар Іудей". Шумовський довів, що знайдена річ –

робота рук візантійських майстрів. Ю. Шумовський передав візантійський гріш на зберігання до обласного музею у Рівному. Цей заклад на початку 40-х років ХХ століття тільки-но створювався і відповідно монета стала одним з його головних експонатів.

"Так це ж враг народу. Його до самураїв або на Сибір вислати треба..."

Саме напередодні війни Юрій Шумовський потрапив до політичних «неблагонадійників». Тоді, працюючи за сумісництвом, вчителем гімназії, Юрій Федорович несподівано для самого себе одержав офіційного листа від Головного Управління Народної обласної освіти. У ньому, зокрема, зазначалося: "У зв'язку з тим, що ви були священником і законно-вчителем шкіл, ви позбавляєтесь права викладати у радянських школах Волинської області і звільнюється з роботи 1 квітня 1940 р."

Далі – більше. За підозрою в тому, що Шумовський виявляє прихильність до національних традицій, історії та літератури, на його квартирі було зроблено обшук. "Кімнату не можна було впізнати, – писав у своїх спогадах Юрій Федорович, – усе перевернули. Навіть постіль переглядали і знайшли у мене під подушкою цілу серію української газети "Дзвін". Знайшли у квартирі також відозви українського комітету. Таке документальне звинувачення передікало Шумовському гірку подальшу долю.

"В першу ніч, коли ми повернулися до Рівного з Острожця, – пише у сімейній хроніці Ю. Шумовський, – прийшло НКВС і забрало з нашого дому отця протоієрея Михаїла Яковлева та багато інших осіб з рівненської інтелігенції. Всі вони були розстріляні за Рівним... Родини їхні повозили до Казахстану. В ту мить і я був перестрашений, що за мною прийдуть. А через декілька днів почалася війна. Німці сильно бомбили Рівне. Щоб запобігти арешту НКВС, мені порадили десь заховатися на той небезпечний час. Однак, прочитавши наказ уряду про реєстрацію всіх осіб кожного року, я вирішив діяти, як належить громадянину, – з'явитися до військової комендатури. У списках мого прізвища не було. Вірніше, воно було в іншому, чорному списку. Більше того, крізь дверну шпарину я почув, як майор висловлюється на мою адресу: "Так це ж враг народу. Його до самураїв або на Сибір вислати треба..."

Як вибрався із комендатури, Шумовський не пам'ятає. Однак він вже розумів, що іншого виходу, як заховатися, немає. Допоміг йому о. Даниїл Пундер, протодіякон рівненського собору і зачинив його у великій скрині зі старими недопаленими свічками. Так минуло три дні. На четвертий Шумовський покинув свою схованку і вийшов на волю, хоч ця воля була цілком умовною – у Рівне входили гітлерівські частини.

Книги, вихоплені із вогню

Загалом подвижництво Юрія Шумовського при створенні та утвердженні Рівненського музею було унікальним. Його цікавило буквально все, що стосується волинського краю. Він надавав значення як дрібницям, так і реліквіям.

Юрій Шумовський заодно вельми переживав, що до зібраних у музеї книг усе настирливіше почало проявляти увагу німецьке військово начальство. Особливо після того, як у Рівному (а заодно і в музеї) побував високопоставлений нацистський чиновник,



міністр Альфред Розенберг разом із самим Геббельсом. Вони дуже детально оглянули каталоги й наказали, щоб усі заборонені урядом книжки віддали в макулатуру, тобто на фабрику переробки паперу. Коли Шумовський почав перечити, ті диким криком перервали директорів спротив. Потім подали йому список заборонених книг німецькою мовою й сказали, що вже завтра прийдуть машини і все заберуть.

На жаль, на захист Шумовського не стало й рівненське військово начальство. "Тому, – як згадує Юрій Федорович, – довелося віддати майже всі книги, що були в списку: твори Сенкевича, родовід польської шляхти, українську націоналістичну літературу, совітську енциклопедію, твори Леніна, Сталіна, Маркса та інших комуністів. Однак я на свій страх і ризик залишив в архіві по одному примірнику кожного із цих творів для наукових дослідів та студій. Працівники це знали і дали слово тримати все в таємниці. Слова свого вони не порушили аж до останнього дня мого перебування в музеї". І багато з отих книг, на щастя, також збереглося.

Прощай, «Миролубе»! Здрастуй, патріоте!

Прощання з Рівним для Юрія Федоровича вийшло доволі нагальним. Це відбулося в час, коли німецька поліція почала масово арештовувати відомих представників української інтелігенції. У цей список мав потрапити і "Миролуб" (це псевдонім Шумовського), адже він співпрацював із газетою "Волинь", з Уласом Самчуком. Як у публікаціях, так і в промовах відверто висловлював думки щодо незалежності Української Держави. Втім, о.Юрія (окрім директорування та розкопок, він ще й часто відправляв службу Божу в церквах на Омеляні та Басовому Курті) завчасно повідомили про загрозу.

Утікаючи, Шумовський прихопив із собою лише печатку та ключі від музею. А в повоєний час мирогощанцю довелося втікати від радянської влади, яка приписала йому ще більше «гріхів». Тривалий час він провів за кордоном – в Парижі, Африці, Америці, провів десятки експедицій, збагатив європейські, африканські, американські музеї тисячами знайдених експонатів. А ще – працював місіонером від ООН, кореспондентом газети "Свобода", друкував наукові статті у найпрестижніших виданнях. Загалом його вклад у світову науку доволі вагомий. І 100-річчя від дня народження Юрія Шумовського – ще один привід цей вклад відзначити. Принаймні, у місті Дубно так і вчинили, провівши науково-теоретичну конференцію, присвячену своєму славному попереднику.

Євген Млин.